

Return on costs as performance indicator

Rentabilita nákladů jako nástroj měření podnikové výkonnosti

Karolina Lisztwanová¹

Abstract

The paper presents one of key performance indicator – return on costs as instrument of financial management. Its ability to express present and future value of earnings is mentioned first. Then the contents of indicator is explained with a view to basic form of profit and loss account and profit and loss account according to costs of sales. The different results, that was found, are evaluated in conclusion.

Key words

Performance, financial analysis, return on costs, profit and loss account

JEL Classification: G 30

1. Kritéria měření výkonnosti

Výchozím bodem pro měření výkonnosti je efektivnost jako základní nástroj, jež je schopen vyjádřit zhodnocení vložených vstupů. Efektivností tak v nejobecnější podobě rozumíme schopnost podniku zhodnotit zdroje vložené do podnikání. V rámci zahrnutí širokého spektra zdrojů vložených i obětovaných lze pohlížet na efektivnost i z pohledu ekonomického, tedy ve formě ekonomického zisku. Ekonomický zisk tak v sobě zahrnuje nejen výnosy z prováděné činnosti souměřené s explicitními náklady, ale zahrnuje do zhodnocení i náklady implicitní tedy náklady obětovaných příležitostí. Ty vycházejí z omezenosti ekonomických zdrojů a jsou definovány jako náklady, jež nebyly skutečně spotřebovány, ale mohou mít podobu ztráty (ušlých výnosů) z toho, že zdroje nebyly použity k jiným méně výhodným účelům. (V některých případech lze hovořit i o oportunitních výnosech, které znamenají náklady, jimž se subjekt vyhýbá neuskutečněním určité alternativy a v podstatě snižují implicitní náklady.)

Za tradiční nástroje měření výkonnosti podniku jsou považována a v praxi často využívána kritéria vycházející z různých úrovní zisku. Přitom k těm, jež jsou určeny k posuzování základní výdělečné činnosti podniku, patří zisk na úrovni EBITDA, EBIT případně EBT. Ty jsou pak poměřovány s vloženými zdroji a nabývají podoby poměrových ukazatelů. Negativem těchto kritérií měření výkonnosti je jejich těsná závislost na informacích vycházejících z účetnictví. To v konečném důsledku znamená, že v podstatě nejde o kritéria zachycující ekonomickou efektivnost, ale pouze jakousi historickou „účetní“ efektivnost. Navíc při zpracování výchozích dat, jež jsou podkladem pro vyčíslení poměrových ukazatelů, nejsou vždy zcela přesně respektovány či využívány informace, které je účetnictví schopno

¹ Ing. Karolina Lisztwanová, VŠB-TU Ostrava, Ekonomická fakulta, Sokolská třída 33, 708 00 Ostrava, e-mail: karolina.lisztwanova@vsb.cz.

podat, či které nabízí. Znamená to tedy, že využití těchto tradičních kritérií výkonnosti je ve finančním řízení omezené. Cílem příspěvku je poukázat na negativa plynoucí z nesprávného posouzení jednoho z významných poměrových ukazatelů a to ukazatele rentability nákladů a jeho dopadu na řízení nákladů.

2. Rentabilita nákladů

Rentabilita nákladů je jedním z ukazatelů, jež vychází z koncepce efektivnosti. Základní podoba tohoto ukazatele je dána poměrem zisku a nákladů. Vstupy jsou zde vyjádřeny přesněji v podobě jejich spotřeby a ne v podobě zdrojů, jež jsou k dispozici, tak jak je tomu například v případě ukazatele rentability aktiv. Z hlediska jeho vypovídací schopnosti je třeba posoudit, z jakého důvodu je rentabilita nákladů sledována. Tím nejvýznamnějším bude pravděpodobně nutnost zjistit, jak velká část zisku je či byla vytvořena každou spotřebovanou jednotkou zdrojů. Tato informace má svůj význam v podobě určení výše nezbytné přírážky k nákladům období, jež umožní v budoucnu dosáhnout požadovaného zisku. Znalost této informace sehrává důležitou roli i v hodnocení tzv. ex post, kdy je posuzována plánovaná přírážka k dosaženému stavu. V tomto kontextu se nabízí možnost zachycení rentability nákladů v obecné a v podstatě velmi hrubé podobě jako poměr zisku po zdanění - EAT (hospodářský výsledek za účetní období) a veškerých nákladů zachycených ve výkazu zisku a ztrát. Takto zkonstruovaný ukazatel vyjadřuje počet jednotek zdaněného zisku, jež byly vytvořeny jednou jednotkou spotřebovaných vstupů. Při hodnocení této úrovně rentability nákladů je jednoznačné, že je to velmi hrubé měřítko výkonnosti. Zahrnuje v sobě nejen vliv daní, který je z důvodu změn daňových sazeb v čase nekonzistentní, ale i náklady a výnosy, jež s hlavní výdělečnou činností nesouvisí a mohou vznikat nahodile (mimořádné náklady a výnosy), či pouze jako doplňkový nástroj zhodnocení majetku (finanční výnosy). Proto je vždy při vytváření obsahové náplně tohoto ukazatele důležité posoudit důvod zjišťování jeho výše. Pokud jím je snaha zjistit výkonnost základní výdělečné činnosti, měla by tomu odpovídat i jeho konstrukce. To znamená, že by se mělo přihlížet pouze k nákladům a zisku s touto činností spojenou. Za hlavní výstup pak může být považován pouze zisk z provozní činnosti, který je souměřen pouze s náklady z provozní činnosti. Pokud podnik obchoduje se zahraničím a realizuje kurzové zisky či ztráty je vhodné tyto zahrnout do zisku i do nákladů (v případě kurzových ztrát). V případě, že podnik využívá k financování i cizích zdrojů je vhodné do výpočtu zahrnout finanční náklady v podobě úroků.

2.1 Vliv výnosů z nerealizované produkce na rentabilitu nákladů

Doposud byly rozebrány možnosti, které poskytuje výkaz zisku a ztrát s druhovým členěním nákladů pro vyjádření rentability nákladů. Tato koncepce výkazu zisku a ztrát poskytuje informace o všech vynaložených nákladech (spotřebovaných zdrojích) za uplynulé období a současně na druhé straně nabízí výnosy. Ty rozděluje zvlášť na výnosy z realizovaných výstupů (z prodaných výkonů) a na výnosy z tzv. nerealizovaných výstupů (z výrobků a služeb, které nebyly prodány zákazníkovi). Tento výkaz zisku a ztrát zachycuje tedy veškeré náklady výkonu i období a prostřednictvím výnosů (přírůstků stavu hotových výrobků a nedokončené výroby či jinak vyjádřeno změnou jejich stavu) dává do souladu spotřebu vstupů na straně jedné s prodanými výstupy. Nástrojem k eliminaci nákladů vynaložených na nerealizované výstupy je mu přírůstek výnosů. Z hlediska výsledného zisku tak dochází k reálnému vyjádření rozdílu mezi spotřebou a výnosy, komplikace tento přístup přináší ale tehdy, pokud je tato koncepce využívána automaticky pro stanovení přírážky k nákladům při řízení rentability nákladů. Ta je zjišťována na základě informací o nákladech, které byly spotřebovány na výrobu všech výrobků, tedy i těch neprodaných. V matematickém

vyjádření to znamená, že automaticky je dosahováno nižších hodnot, než když by byl poměřován zisk k vynaložené spotřebě související pouze s prodanými výstupy. Pokud bychom chtěli využít rentability nákladů čerpajících z takto pojatého výkazu zisku a ztrát, bude hodnota tohoto ukazatele generovat nižší požadavky na zisk, ve kterém se budou odrážet i výnosy z nerealizovaných výstupů. Jaký konkrétní dopad může mít posouzení rentability nákladů tímto způsobem, zachycuje následující příklad.

V období byly vynaloženy na výrobu 40 ks výrobků náklady ve výši 400 Kč. Tři čtvrtiny výrobků byly prodány za 360 Kč. Zbylé neprodané výrobky jsou oceněny na úrovni vlastních nákladů výroby, které činí 100 Kč.

	Jednotka	Náklady	Výnosy
		400	360 tržby z prodeje
			100 změna stavu výrobků
Celkem	Kč	400	460
Provozní výsledek hospodaření	Kč		60
Rentabilita nákladů	%		15

Tab.2.1.1: Provozní výsledek hospodaření při druhovém členění nákladů

Dle údajů z Tab. 2.1.1 dosahuje rentabilita nákladů hodnoty patnáct procent. Celkový zisk je poměřován k celkové spotřebě za období, bez ohledu na to, zda spotřeba vedla k prodeji či nikoliv. Pokud bychom dle výše této rentability nákladů určovali relevantní budoucí úroveň zisku, měli bychom v ní zahrnut již minulý poměr prodané a neprodané (naskladněné) produkce, což může vést ke zkreslení budoucí předpokládané úrovně zisku a zároveň k nižšímu tlaku na vedení podniku orientovat se na realizaci (prodej) výkonů zákazníkům a správně tak vyjadřovat žádoucí a trhem akceptovatelnou úroveň produkce. Vzhledem k těmto skutečnostem má vyšší vypovídací schopnost pro řízení nákladů, potažmo zisku způsob, jež zahrnuje do výpočtu rentability nákladů ne celou výši nákladů, ale pouze tu část nákladů, jež byla spotřebována v souvislosti s realizovanou produkcí. V našem případě to znamená, že spotřeba vázaná v nákladech související s prodejem byla 300 Kč. Rentabilita nákladů je pak dvacet procent (viz. Tab. 2.1.2). Takto vyjádřena rentabilita, slouží ke správnému vyčíslení zisku vytvořeného z prodaných výkonů. Otázkou zůstává, jaký použít nástroj k vyčíslení relevantní spotřeby vázané v prodaných výrobcích období. Řešením je využití výkazu zisku a ztrát s účelovým členěním nákladů. Podstatou tohoto výkazu je zachycení nákladů a výnosů v jiné struktuře, než je tomu u výše zmíněného výkazu zisku a ztrát s druhovým členěním nákladů. Dle účelového členění nákladů jsou spotřebované zdroje na výrobu výrobků nejprve zachyceny jako přírůstky nedokončené výroby, polotovarů a vlastních výrobků. Dochází ke změnám pouze v aktivech. V nákladech se tyto spotřebované zdroje objeví až v okamžiku jejich prodeje zákazníkovi, kdy dojde k fakturaci (vznik výnosů) a vyskladnění (vznik nákladů). Takto koncipovaný výkaz zisku a ztrát umožňuje přesně zachytit spotřebované zdroje vázané v prodaných výkonech. Nicméně ani tento přístup není bez komplikací. V souvislosti s ním je potřeba zmínit problematickou oblast představující tlak na správné vyjádření (ocenění) nově vytvořené produkce v aktivech a posléze v nákladech, což klade nároky na přesné rozčlenění nákladů na náklady související s výrobou a související s obdobím. Zachycení nákladově-výnosové situace výše zmíněného příkladu dle účelového členění nákladů je uvedeno v následující tabulce.

	Jednotka	Náklady	Výnosy
		300	360 tržby z prodeje
Celkem	Kč	300	360
Provozní výsledek hospodaření	Kč		60
Rentabilita nákladů	%		20

Tab. 2.1.2: Provozní výsledek hospodaření s účelovým členěním nákladů

3. Závěr

Cílem příspěvku bylo zachytit problematiku vypovídací schopnosti ukazatele rentability nákladů, jež se významnou měrou podílí na finančním řízení. Byla navržena určitá přesná obsahová náplň vstupních dat a dále byl podroben detailnímu rozboru pohled na nákladovou část výpočtu. Byla objasněna nepřesnost vyjádření rentability díky výkazu zisku a ztrát s druhovým členěním nákladů a uveden zdroj čerpání relevantních dat, jež slouží k zjištění přesnějších informací.

References

- [1] DLUHOŠOVÁ, D., 2008. *Finanční řízení a rozhodování podniku*. Praha: Ekopress.
- [2] KRÁL, B., 2006. *Manažerské účetnictví*. Praha: Management Press.
- [3] PETŘÍK, T., 2009. *Ekonomické a finanční řízení firmy: manažerské účetnictví v praxi*. Praha: Grada.
- [4] ŠOLJAKOVÁ, L., FIBÍROVÁ, J., 2005. *Hodnotové nástroje řízení a měření výkonnosti podniku*. Praha: ASPI.
- [5] ŠOLJAKOVÁ, L., FIBÍROVÁ, J., 2010. *Reporting*. Praha: Grada.